

Rezumat

Am realizat traseul acestei cercetări cu gândul că în formarea unui muzician elaborarea unei teze doctorale reprezintă o etapă definitivă a evoluției sale la nivel conceptual și estetic, etapă în care experiența acumulată se valorifică în puterea de înțelegere și de comunicare a rezultatelor cercetării, și astfel se dezvoltă cunoașterea și capacitatea de manifestare artistică spre un nivel superior.

Mi-am îndreptat atenția înspre domeniul muzicii de cameră deoarece, în drumul căutărilor identității mele ca muzician, aceasta reprezintă latura în care consider că am reușit să îmi valorific și să îmi dezvolt cel mai bine capacitățile. Motivul pentru care am ales să tratez acest sub-gen - trioul cu clarinet - se datorează faptului că între anii 2008-2017 am fost membră a trioului *Axis Mundi*, această experiență lăsând o amprentă consistentă în ceea ce privește preocupările mele artistice, atât în ceea ce privește arhitectura lumii interioare cât și în cea legată de dimensiunea celei exterioare.

Teza este structurată în patru capitole mari, fiecare având subcapitole menite să fluidizeze și să organizeze traseul cercetării:

1. CAPITOLUL I. Trioul cu clarinet: geneză și cristalizare

2. CAPITOLUL II. De la partitură la redarea pe scenă - repere ale parcursului interpretativ

3. CAPITOLUL III. Experiințe interpretative personale

4. CAPITOLUL IV. Atelier creativ-interpretativ: lucrări prezentate în primă audiție absolută

În urma cercetărilor, consolidărilor și integrărilor de cunoștințe am considerat potrivit să folosesc în titlu tezei sintagma de „trio cu clarinet” deoarece, am constat că formula de clarinet-vioară-pian tinde să devină una standard; ca atare în acest moment este justificat și convenabil să adoptăm o denumire concisă în locul celei descriptive „trio pentru clarinet, vioară și pian”. Această justificare o găsim în două aspecte: pe de o parte în consolidarea repertoriului pentru această formulă și pe de altă parte precedentele oferite de denumiri precum trio de coarde (și nu trio pentru vioară, violă și violoncel), trio cu pian (și nu trio pentru vioară, violoncel și pian), cvintet cu pian (și nu cvintet pentru două viori, violă, violoncel și pian).

Am identificat caracterul emergent al acestei configurații timbrale prin faptul că deși zorii acestui sub-gen se întrevăd aproximativ în perioada nașterii cvartetului de coarde sau altor formule camerale devenite standard, o proliferare consistentă a repertoriului pentru trio cu clarinet se înregistrează abia în secolul XX și continuă în actualitate, deci procesul de consolidare este în acest moment în curs de desfășurare.

Prin această teză doresc să urmăresc 2 traseul istoric al acestui sub-gen, acumularea repertoriului dedicat acestuia de-a lungul perioadelor stilistice succesive, evidențierea valorilor-reper în cadrul acestui repertoriu, precum și propria experiență în cultivarea trioului

cu clarinet, ca membră pianistă a unui ansamblu cu activitate stabilă desfășurată pe o perioadă considerabilă de timp. Evident, perspectiva din care am abordat problematica interpretativă este în primul rând aceea a pianistului, fără a ocoli conexiunile firești ce țin de colaborarea camerală cu ceilalți parteneri instrumentiști.

În primul capitol am realizat conturarea generală a unei perspective istorice și tipologice a spațiului care a generat desăvârșirea lui. Direcția traseului cercetării se bazează pe observația că formula clarinet, vioară și pian pornește de la ideea de derivație timbrală și tinde spre standardizare - pentru acest statut fiind hotărâtoare cantitatea și calitatea repertoriului existent. Am început prin a prezenta considerații legate de tipurile de formații camerale și cristalizarea acestora, de la formule ce „copiau” ansamblurile vocale renaștentiste până la diversificarea și în final standardizările acestora. În prima jumătate a secolului XX regăsim și trioul pentru clarinet, vioară și pian ca tip de ansamblu bine definit din punct de vedere idiomatic și repertorial.

Pentru o ritmare a structurii firului istoric am delimitat patru subcapitole:

I.1. De la Renaștere la Baroc – în zorii muzicii de cameră, acest subcapitol l-am dedicat unei retrospective dinspre începuturile genului cameral înspre stadiul la care obiectul propriu-zis al cercetării noastre își află locul și fizionomia proprie.

I.2. Sinteza clasică: urmând mai departe firul istoric am trasat un scurt sar edificator tablou al evoluției muzicii de cameră din această perioadă, punctând faptul că odată cu *Kegelstatt* Trio KV 498 în Mi bemol major pentru clarinet, violă și pian scris în anul 1786 are loc validarea clarinetului în context cameral, iar originile trioului clarinet, vioară și pian, încep să se contureze odată cu combinația timbrală clarinet, violă și pian. Tot în această perioadă a Clasicismului muzical, compozitorul de origine cehă Johann Baptist Wanhal scrie în anul 1775 un Trio pentru clarinet, vioară și pian în Mi bemol major, înregistrat ca op. 20 nr. 5. Nu putem afirma cu certitudine faptul că acesta ar fi primul trio scris pentru această combinație timbrală, însă alte atestări istorice lipsesc. Putem doar să intuim începutul acestui proces emițând concluziile logice care se pot deduce din anumite contexte istorice. În acest context, cu siguranță Trioul lui Johann Baptist Wanhal face parte din etapa embrionară a evoluției acestui tip de ansamblu.

I.3. Un salt în timp: secolul XX : nu am dezvoltat considerații referitoare la evoluția tipologiilor camerale romantice, deoarece odată identificată conjunctura istorică a nașterii trioului pentru clarinet, vioară și pian și odată stabilite conexiunile formative și precedentul efectiv, o incursiune în amănunt într-o epocă istorică practic lipsită de firul unei continuități a acestui tip de ansamblu nu face obiectul cercetării noastre. Cu toate acestea am identificat un trio pentru clarinet, vioară și pian din această perioadă, *Serenade* pentru clarinet, vioară și pian de Waldemar von Bausnern, însă aceasta nu este o lucrare suficient de reprezentativă încât să considerăm că ea marchează o evoluție firească ca urmare a trioului lui Wanhal.

În muzica de cameră a secolului al XX-lea regăsim și contextul propice cristalizării trioului clarinet, vioară și pian. piese anume, fie realizează transcripții și adaptări ale unor piese proprii, dintre care enumerăm cele mai valoroase lucrări, semnate de compozitorii de frunte ai perioadei:

- Igor Stravinski - Povestea soldatului (1918), aranjament

- Alban Berg - Adagio pentru clarinet, vioară și pian (1926) - aranjament la partea a doua a Concertului de cameră

- Aram Hacıaturian - Trio pentru clarinet, vioară și pian (1932)
- Charles Ives - Largo pentru vioară, clarinet și pian (1934)
- Darius Milhaud - Suita pentru clarinet, vioară și pian, op.157b (1936)
- Béla Bartók - Contraste pentru clarinet, vioară și pian, sz. 111 (1938)
- Ernst Krenek - Trio pentru clarinet, vioară și pian, op.108 (1946)
- Francis Poulenc - L'invitation au château (1947)

I.4. Excurs Verdehr: în acest subcapitol am realizat o prezentare a acestei formații a cărei importanță este definitivă în popularizarea trioului. Pentru a avea o perspectivă concludentă în ceea ce privește înflorirea acestui gen cameral în cea de-a doua jumătate a secolului XX, este suficient să menționăm că ansamblului american Verdehr Trio i-au fost dedicate peste 200 de lucrări. Totodată acest demers a dus la edificarea și cristalizarea acestei subspecii astfel încât subliniem că aportului interpreților rezultat din relația lor cu compozitorii reprezintă un element generator care de-a lungul istoriei muzicii a suscitât forța creatoare a compozitorilor asigurând astfel continuitatea și evoluția firească a unor genuri muzicale

Cel de-al doilea capitol intitulat ”**De la partitură la redarea pe scenă - repere ale parcursului interpretativ**”, se vrea a fi o sinteză, o reconștientizare sau chiar o posibilă sursă de inspirație legată de drumul pe care un muzician din momentul în care se hotărăște să studieze o anumită piesă până la redarea ei pe scenă. Am sugerat un arsenal de unelte la nivel ideatic considerând abordarea interpretativă ca fiind un drum cu dublu sens: înspre înlăuntrul ființei, acolo unde conectarea cu sine are loc în intimitatea spațiului interior, dar și înspre în afară, aceasta manifestându-se în felul unic în care fiecare muzician își creează legătura cu lumea înconjurătoare și reușește să comunice publicului un mesaj artistic.

Am dezvoltat apoi aspecte pe care le-am considerat indispensabile în abordarea procesului de pregătire a unei lucrări muzicale: - caracterul general al piesei

- Tempo
- Dificultate tehnică
- Notății specifice muzicii contemporane
- Dinamică
- Dozaj sonor

II.1.1. În ceea ce privește problematica tempoului și a caracterului am ales să o tratez în mod coordonat datorită faptului că o notație de tempo reprezintă de regulă unul dintre indiciile hotărâtoare în ce privește caracterul muzicii, aceste două aspecte însumând un continuum compact astfel încât un caracter bine înțeles și simțit va genera și va împlini și tempoul în care este cerut.

II.1.2. Așa cum subliniază și Wladislaw Tatarkievicz în *Istoria celor șase noțiuni*, grecescul techné, τέχνη, înseamnă același lucru cu latinescul „ars”, adică artă, astfel, orice perfecționare a tehnicii reprezintă și o rafinare a mijloacelor de punere în lumină a conținutului, a sensului expresiv al muzicii.

În urma experienței acumulate am identificat mai multe tipuri de situații în care ne putem confrunța cu dificultăți, iar la final am atins și aspectul legat de managementul timpului

precum și a disciplinei interioare și exterioare în cultivarea echilibrului din viața noastră artistică.

II.1.3. Am considerat potrivit să dedic un subcapitol și notațiilor specifice muzicii contemporane deoarece abordând repertoriul contemporan este aproape inevitabil să nu întâlnim notații speciale, care se cer a fi examinate și înțelese în detaliu și în spirit. Pentru elaborarea acestui aspect am apelat, extinzând experiența acumulată în cadrul trioului *Axis Mundi*, și spre nu puținele experiențe de acest fel în contextul ansamblului de muzică contemporană *AdHOC*.

II.1.4. În ceea ce privește dozajul sonor am dezvoltat ideea potrivit căreia acesta este un element ce ține de alchimia internă a muzicii și reprezintă o probă de rafinament, de dezvoltare și atenție constantă a auzului interpreților, un anumit reglaj sonor putând să facă mari diferențe în perceperea sensului muzical, iar aspectul dinamicii se referă la stări și la procese sonore, aceasta având rol de a facilita materializarea lor.

Cel de-al treilea capitol, **Experiențe interpretative personale**, cuprinde în prima parte o prezentare a trioului *Axis Mundi*, iar în cea de-a doua parte, analiza lucrărilor care fac parte din repertoriul formației. Acestea sunt tratate analitic din perspectiva experienței personale și consemnează un traiect istoric al genului, de la lucrări din prima și apoi din a doua jumătate a secolului XX, până la lucrări din stricta actualitate. Extensiunea și gradul de detaliere a analizelor variază în mod considerabil, aceasta în funcție de importanța obiectivă, istorică a lucrărilor - dar și de o scară subiectivă dată de istoria personală, mai bine zis aceea a ansamblului în compania căruia am străbătut acest parcurs.

III.1. Trioul *Axis Mundi* s-a format în anul 2008 la clasa de muzică de cameră a profesorului universitar dr. Vera Negreanu. Asemeni istoricului validării tipologiei de trio pentru clarinet, vioară și pian - care pornește de la ideea de derivație - păstrând proporțiile valorice și temporale, putem afirma prin analogie că traiectoria trioului *Axis Mundi* pornește de la ideea de extensie și ajunge la stabilizare prin derivație. Astfel, stadiul embrionar al formației s-a încheiat în anii de liceu când, împreună cu colegul mei de clasă Aurelian Băcan am decis să colaborăm ca duo clarinet-pian, cu toate că fiecare avea formația lui de muzică de cameră separată, duo care a continuat până în cel de-al treilea an de facultate. Îndrumător înzestrat căruia nu îi lipsește viziunea de ansamblu, profesoara Vera Negreanu ne-a convins începând cu anul trei de studenție, să experimentăm muzica de cameră și în contextul unui trio, astfel s-a produs extinderea nucleului de duo, mai întâi în formula de clarinet, violă și pian. În urma plecării din țară a violistei tot profesoara noastră ne-a orientat spre ideea de derivație a trioului prin includerea unei viori. Ni s-a alăturat violonistul Rafael Butaru, coleg de an cu noi, iar după un semestru de colaborare și o prietenie conturată, fiecare dintre noi am știut că ne dorim și avem energia necesară să închegăm această formație.

Am optat pentru numele de *Axis Mundi* deoarece această sintagmă ilustrează cel mai potrivit locul pe care muzica îl ocupă în viața noastră. A urmat câștigarea locului I la concursul „*Saverio Mercadante*” de la Bari, Italia în anul 2008, iar apoi o serie de cursuri de măiestrie a dat trioului ocazia de a lucra cu muzicieni consacrați precum: György Kurtág (Ungaria), Răzvan Popovici (Germania), Diana Kettler (Londra), Mara Dobrescu (Paris), Theo Wolters (Olanda), Janis Maleckis (Riga), Reto Bieri (Elveția).

În ultimii trei ani l-am avut ca violonist pe Radu Dunca, Rafael Butaru mutându-și viața la București. În paralel, toți cei trei membri - atât în perioada în care violonistul

formației a fost Rafael Butaru, cât și în cea în care activitatea trioului s-a desfășurat avându-l ca violonist pe Radu Dunca - au făcut parte și din componența ansamblului de muzică contemporană AdHOC, sub conducerea muzicală a dirijorului Matei Pop și având ca mentor pe compozitorul Adrian Pop.

Activitatea concertistică a ansamblului a prins tot mai mult contur prin recitalurile și concertele susținute în festivaluri sau stagiuni de muzică de cameră ceea ce implică a dus și la sporirea repertoriului. Astfel că pe lângă lucrări ce marchează repere ale genului precum cele semnate de Béla Bartók, Aram Hacıaturian, Darius Milhaud sau Alexander Arutiunian - fără a omite nici versiunea pentru clarinet vioară și pian a celebrei *Histoire du soldat* de Igor Stravinski, li s-au adăugat opusuri datorate unor compozitori mai noi - Gian Carlo Menotti, Wolfram Wagner - și desigur un număr de lucrări de autori români, între care unele scrise special pentru trioul nostru. Se poate spune astfel că trioul *Axis Mundi* a avut și o contribuție la îmbogățirea repertoriului autohton în această direcție.

Din punct de vedere stilistic repertoriul ansamblului prezintă o paletă variată, concentrând trăsături definitorii ale muzicii secolului XX. Pentru prima jumătate a secolului, ele merg de la tentele expresioniste și avangardiste la limpezimile neoclasice sau culorile modale ale școlilor naționale moderne. Pentru cea de a doua jumătate, mixajul soluțiilor componistice include procedee aleatorice, repetitive, polistilistice, postseriale sau de fuziune.

Traseul analizelor din subcapitolul **III.2. Consemnări analitice și reflecții interpretative** urmează etapele asimilării lucrării de către formație prin prisma propriei experiențe. Am inclus și sugestii referitoare la rezolvarea unor momente ce țin atât de coordonarea de ansamblu, cât și unele care vizează, chiar favorizează anumite soluții pentru pianist, soluții care au fost valabile și au funcționat pentru mine, fără a pretinde că ar avea valoare absolută. Am punctat în mod special simbioza dintre lucrul tehnico-interpretativ și înțelegerea textului muzical din punct de vedere al structurii, al elementelor de limbaj, din punct de vedere estetic sau stilistic, împreună cu strategii de lucru aplicate în munca ansamblului, esențiale pentru o concepție unitară asupra lucrărilor. Consider că este extrem de important pentru interpreți să înțeleagă aceste aspecte deoarece ele constituie factori principali în comunicarea artistică.

Lucrările sunt organizate în trei calupuri temporale: cele din prima jumătate a secolului XX, cele din a doua jumătate a secolului XX, iar în cele din urmă sunt menționate lucrări din primele decenii ale secolului XXI.

În ultimul capitol al cercetării, **IV. Atelier creativ-interpretativ**, mi-am îndreptat atenția spre lucrările prezentate în primă audiție absolută incluzând și experiența întâlnirii cu un compozitor în vederea pregătirii unei prime audiții absolute acesta fiind un moment special cu variate implicații - atât pentru interpret cât și pentru compozitor. Toate aceste lucrări sunt scrise de compozitori români și toate primele audiții absolute au fost pregătite în cadrul întâlnirii cu compozitorii respectivi, ceea ce poate fi considerat a fi o situație ideală.

În cadrul acestei „teme” a dialogului cu compozitorul, în experiența noastră se disting șapte ipostaze ce vor rezulta din expunerea pe rând a experiențelor.

IV.1. Roman Vlad - Noi proverbe (2012): experiența întâlnirii cu lucrarea pentru clarinet solo a compozitorului Roman Vlad a deschis pentru interpreți noi orizonturi imaginative: la ideea compozitorului Adrian Pop (agreată de autor) lucrarea *Noi proverbe*, inițial o colecție de cinci miniaturi purtând fiecare ca titlu câte un proverb românesc, s-a

„transformat” dintr-un solo într-un trio, în care clarinetul interpretează partea muzicală, iar pianistul și violonistul își asumă roluri de actori, mimând câte o scenetă pentru fiecare proverb. Are loc astfel adăugarea la varianta originală a piesei a unei acțiuni teatrale ilustrative.

IV.2. *Portret de grup - ad Honorem Magistri Cornel Țăranu (2014)*: reprezintă un ciclu de miniaturi prin care discipolii maestrului Cornel Țăranu - Șerban Marcu, Iulia Cibișescu-Duran, Tudor Feraru, Dora Cojocaru, Ionică Pop, Ciprian Pop - i-au adus profesorului lor un omagiu muzical cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani. *Portret de grup* fost interpretat de formația *Axis Mundi* în cadrul festivalului „Toamna Muzicală Clujeană”, ediția a XLVIII-a, 2014. Acest concert a fost proiectat și organizat de compozitorul Adrian Pop, discipol al maestrului, care a imaginat și acest „Portret de grup”. Fiecare lucrare în individualitatea ei ilustrează un mic univers în sine, cu scriitură și tematică diferită ce reiese încă din titlu: *Toccata, Plus infinit, con tenerezza, Mnemosyne, Ghirlandes en résonance, Kandaon*. Această suită a adus pentru formația noastră oportunitatea unui mozaic de colaborări, iar experiența a fost cu atât mai relevatoare cu cât ele s-au produs aproape simultan, deci într-un timp scurt. Cu toate că toate cele cinci lucrări din suită sunt piese de caracter, s-a putut observa cum colaborarea cu fiecare compozitor a modelat piesa într-o anumită direcție, în funcție de personalitatea și cerințele fiecăruia. Astfel am avut parte de trei situații distincte: unele în care s-a expus de către compozitor viziunea lui generală asupra lucrării și s-au lucrat meticolos amănuntele care împlinesc această viziune (Șerban Marcu, Iulia Cibișescu-Duran); altele în care s-a expus de către compozitor viziunea generală lui asupra lucrării iar felul în care este aceasta realizată s-a lăsat în mare măsură în seama creativității interpreților (Tudor Feraru, Ionică Pop); sau situația în care compozitorul a lăsat libertate totală interpreților, cu scopul de a descoperi la rândul său felul în care piesa pe care a compus-o prinde viață, considerând aceasta și un exercițiu de încredere față de interpreți (Ciprian Pop).

IV.3. *Aurelian Băcan - Les Kaches - esprits des rochers (2011)*: este o lucrare compusă ca urmare a solicitării membrilor trioului *Axis Mundi*, inițiativă încurajată și de către mentorul formației, doamna profesoară Vera Negreanu, cu atât mai mult cu cât ne aflăm într-o constelație ideală, având ca membru al formației un compozitor. Evident, faptul că Aurelian Băcan era membru al ansamblului *Axis Mundi* a reprezentat un atu, deoarece asumându-și dubla ipostază de compozitor și interpret am avut ocazia de a beneficia de lămuriri și feedback permanent în toate etapele studierii piesei; fiecare caracter sau variație de caracter a fost dezbătută „din interior”, la fel și mijloacele de realizare tehnică a acestora. Întregul proces de încheiere a piesei l-am resimțit asemenea unui atelier de lucru, în care am căutat să ne decidem asupra unor detalii (aspecte ce țin de dinamică, dozaj al planurilor sonore, chiar soluții tehnice acolo unde a fost cazul etc.), astfel încât să se contureze varianta cea mai convingătoare și vie a piesei - cu atât mai mult cu cât am avut în vedere posibilitatea ca în viitor și alte formații să includă în repertoriul lor această lucrare.

Trioul a fost dedicat profesoarei universitare dr. Vera Negreanu, și așa cum mărturisește și compozitorul în teza lui de doctorat⁸³, este de departe cea mai des cântată lucrare compusă de el până acum, fiind inclusă în programul recitalurilor trioului *Axis Mundi* de 11 ori, cu prima audiție în cadrul Festivalului Muzicii Românești de la Iași, ediția a XV-a, în data de 21 noiembrie 2011.

Compozitorul a ales titlul piesei sale ca urmare a unei preocupări de grup, legată inițial de nevoia de a găsi un nume pentru trioul nostru. Putem afirma chiar că personalitățile membrilor trioului au inspirat alegerea acestei tematici programatice pentru compoziția sa, elementul cel mai puternic fiind trăsătura „cei curajoși” ce caracterizează spiritele muzicale numite în mitologia armeană „*kaches*”.

În încheiere am trasat concluziile principale ce țin de experiențele interpretative de care am avut parte, de implicațiile pe care le presupune responsabilitatea unui ansamblu cameral, preocuparea față de muzica contemporană, în acest sens, experiența din cadrul ansamblului de muzică contemporană *AdHOC* a avut un aport incontestabil, includerea ei în repertoriul individual, al unei formații, dar și în cel al elevilor, indiferent de vârsta lor - viziune pe care am căutat să o materializez și în activitatea mea didactică.

Cele trei anexe cuprinde lista lucrărilor dedicate ansamblului *Verdehr Trio*, lista concertelor formației *Axis Mundi* precum și înregistrări ale trioului din care am făcut parte.